

УДК 821.161.3.09

Літаратурнае наследаванне як творчая манера Ігнація Быкоўскага

Гладкова Г.А.

*Установа адукацыі “Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя П.М. Машэрава”, Віцебск*

У артыкуле на матэрыяле паэтычных твораў польскамоўнага пісьменніка Беларусі канца XVIII – пачатку XIX стагоддзя Ігнація Якса Быкоўскага паказана праўдзенае традыцыйнае літаратурнае наследаванне ў мастацкім метадазе аўтара. Свядамае кіраванне літаратурнай творчасцю Вальтэра, Ж.Б. Русо, А. Поўпа сталі для пісьменніка школай паэтычнага майстэрства, дазволілі выпрацаваць уласную манеру творчага асэнсавання рэчаіснасці. Упершыню ў айчынным літаратуразнаўстве праведзены пошук крыніц літаратурнага наследавання, вызначаны прычыны частага звароту польскамоўнага пісьменніка да іншамоўных літаратурных твораў, зроблены параўнальны аналіз тэкстаў. Даследаванне мастацкага метаду І. Быкоўскага спрыяе вырашэнню важнай задачы беларускага літаратуразнаўства – пашырэнню інфармацыйных рэсурсаў нацыянальнай літаратуры на розных этапах яе развіцця, у прыватнасці, у перыяд уваходжання беларускіх зямель у склад Рэчы Паспалітай.

Ключавыя словы: літаратурнае наследаванне, мастацкі метада, класіцызм, эпоха Асветніцтва, беларуская польскамоўная літаратура, парафраз, арыенталяная літаратура, літаратурная традыцыя, літаратурны працэс.

(Ученые записки. – 2012. – Том 14. – С. 194–202)

Literary imitation as the creative manner of Ignaty Bykouski

Gladkova A.A.

*Educational establishment “Vitebsk State University
named after P.M. Masherov”, Vitebsk*

On the basis of poetic works by Polish language Belarusian writer of the late XVIII – early XIX centuries Ignaty Yaksa Bykouski the article presents the tradition of literary imitation in the creative method of the author. Tracing the literary activity by Voltaire, J.B. Rousseau, A. Pope became the school of poetic perfection for the author, it made it possible to work out his own manner of understanding the reality. For the first time in home literature studies search is made of the sources of literary imitation, reasons are singled out of frequent application of the writer to foreign language literary works; comparative analysis of texts is made. The study of the creative method by I. Bykouski makes it possible to solve an important task of Belarusian literature studies – widening information resources of the national literature at different stages of its development, namely, in the period when Belarusian lands joined Retch Pospolita.

Key words: literary imitation, creative method, the Age of the Enlightenment, Belarusian Polish language literature, paraphrase, Oriental literature, classicism, literary tradition, literary process.

(Scientific notes. – 2012. – Vol. 14. – P. 194–202)

Адрас для карэспандэнцыі: e-mail: anngrin@mail.ru – Г.А. Гладкова

Творчасць польскамоўнага пісьменніка Беларусі канца XVIII – пачатку XIX стагоддзя Ігнація Яксы Быкоўскага мала даследавана айчыннай літаратуразнаўчай навукай. Гэта звязана з недастатковай увагай навукоўцаў да польскамоўнай беларускай літаратуры эпохі Асветніцтва з прычыны доўгага панавання ў савецкім літаратуразнаўстве аднабаковага падыходу да літаратурнага працэсу на беларускіх землях, калі да беларускай літаратуры адносіліся толькі беларускамоўныя творы. Такі крытэрыі адбору спрыяў таму, што з кантэксту беларускай літаратуры доўгі час былі выключаны іншамоўныя мастацкія тэксты літаратараў-выхадцаў з Беларусі, так званых “*Białorusinów z pochodzenia*” (азначэнне Ф. Сяліцкага) [1]. На сучасным этапе прыярытэтным накірункам развіцця айчыннага літаратуразнаўства з’яўляецца пашырэнне інфармацыйных рэсурсаў па гісторыі беларускай літаратуры эпохі Асветніцтва, што дазваляе стварыць цэласную карціну літаратурнага працэсу на беларускіх землях у адзначаны перыяд.

Мэта даследавання – выяўленне прычын частага выкарыстання і характару літаратурнага наследвання ў творчай манеры пісьменніка.

Матэрыял і метады. Спецыфіка літаратуразнаўчага даследавання ў дадзеным выпадку вымагае выкарыстання параўнальна-супастаўляльнага метаду, які дазволіць выявіць у творчасці пісьменніка факты літаратурных наследванняў. Аб’ектам увагі сталі разнажанравыя мастацкія творы І. Быкоўскага: “*Oda do Fortuny*”, паэмы “*Kościół sławy*” і “*Próżność Próżności, i wszystko próżność*”.

Вынікі і іх абмеркаванне. Як вядома, літаратурнае наследванне (свядомае кіраванне іншай літаратурнай творчасцю) характарызуецца наяўнасцю агульнага падабенства з літаратурным узорам. Часта такі від літаратурнага ўплыву становіцца непазбежнай формай

вучнёўства пісьменніка, які праз наследванне засвойвае літаратурную культуру свайго часу.

У творчай спадчыне І. Быкоўскага ёсць прыклады твораў, якія дэманструюць свядомае кіраванне шырокавядомымі літаратурнымі ўзорамі. Напрыклад, у зборніку паэзіі “*Wiersze*” (1798) змешчана “*Oda do Fortuny*” (“Ода Фартуне”), у якой праявіліся мастацкія здольнасці Быкоўскага як паэта-транслятара іншамоўнага паэтычнага тэксту.

У рымскай міфалогіі Фартуна была багіняй лёсу, поспеху і шчасця, якая звычайна паўставала ў вобразе сляпой жанчыны. Ода пачыналася са звароту да багіні Фартуны, якой паэт кідаў папрок у неразборлівасці: “*Twoia zwodnicza ręka / Złych wznosi, dobrych nęka*” (“Твая падманлівая рука / Дрэнных узносіць, добрых непакоіць”) [2, с. 6]. Створаны Быкоўскім вобраз багіні нагадвае вядомы міф пра Фартуну з унікальнага помніка французскай сярэднявечнай літаратуры “*Roman de la Rose*” (“Раман пра Ружу”), дзе сустракаецца аналагічны папрок: “Так зла Фортуна, что казнит достойных, бесчестит их и мучит, а негодыев всех наверх возносит, им дарит почести и власть, чтоб после их низвергнуть. Вот почему ей в старину повязкою глаза закрыли...” [3, с. 103]. І. Быкоўскі быў абураны неабходнасцю прыносіць багіні “*niewinne ofiary*” (“бязвінныя ахвяры”), паэт параўнаў такія ўчынкі з паганскімі ахвярапрынашэннямі.

Такім чынам, эмацыянальны, узрушаны пачатак оды, падмацаваны рытарычнымі пытаннямі ў першых трох строфах, задаваў агульны тон усяму твору. Паэт спрабаваў высветліць, які крытэрыі дапамагае адрозніць сапраўдныя заслугі ад ухваленай подласці. З гонарам і павагай І. Быкоўскі прыгадваў імя фельдмаршала расійскіх войск графа Пятра Румянцава, які, па сведчанні паэта, падчас турэцкай вайны вызначаўся справядлівымі

адносінамі да падначаленых: “winnych ostro karał, a uciśnionych ochraniał” (“вінаватых строга караў, прыгнечаных жа ахоўваў”) [2, с. 7].

Развагі прывялі пісьменніка да высновы, што сапраўдным героем можа лічыцца той, хто вызначаецца мудрасцю, а не “pije krew i Lud dręczy” (“п’е кроў і людзей мучае”) [2, с. 7]. Далей І. Быкоўскі падмацоўваў сваё меркаванне прыкладамі з гісторыі, якія з-за жорсткасці кіраўнікоў не павінны быць услаўлены. Аўтарам згадваліся імёны рымскага дзяржаўнага дзеяча і дыктатара, арганізатара крываваых праскрыпцый Лукрэцыя Карнэлія Сулы, заваёўніка Аляксандра, учынкі якога паэт параўнаў са злачынствамі варвара Атылы. І. Быкоўскі заўважаў, што часта праз глупства і ўпартасць камандзіраў гінулі тысячы воінаў, у сувязі з гэтым пісьменнік прыгадаў ваенныя пралікі і ўпартасць рымскага консула Гая Тэрэнцыя Варона, якія прынеслі перамогу Ганібалу і смерць сябру – консулу Старажытнага Рыма Луцыю Эмілію Паўлу і пяцідзесяці тысячам рымлян.

Паэт не жадаў славіць і называць дабрачынным разбойнае рамяство ўвогуле, асветнік Быкоўскі пратэставаў супраць здзікіх намераў захопнікаў, якія выракліся чалавечнасці. У гэтым нам бачыцца яркая праява гуманістычных поглядаў пісьменніка, якія сталі вынікам аўтарскага асэнсавання гістарычнага развіцця грамадства і ўплыву перадавых канцэпцый эпохі Асветніцтва.

Пэралік дабрачыннасцей як абавязковых атрыбутаў героя заканчваецца аўтарскай высновай: усе згаданыя рысы (схільнасць сэрца да просьбаў пакрыўджаных, шчодрасць, лагоднасць, адасабленне ад лісліўцаў) спалучыў у сабе імператар Павел. Ён бачыўся паэту праціўнікам крываваых войнаў, ён жа – прыклад пануючым і заступнік прыгнечаным.

Вобраз імператара Паўла супрацьпастаўлены ў творы ўсім тым

кіраўнікам, рукі якіх у крыві. У прыватнасці, у процівагу Паўлу І. Быкоўскі паставіў асобу рымскага імператара Актавіяна Аўгуста, які толькі дзякуючы падтрымцы сената і прадуманым законам здолеў заглушыць памяць народа пра забойствы.

Ода заканчвалася аўтарскай высновай пра асуджанасць крываваых шляхоў непераможных герояў. Карціна смерці такога заваёўніка сцвярджала аўтарскую пазіцыю: непераможнасць, за якую заплочана крывёй людзей, не будзе вечнай, на змену “шчасцю” прыйдзе суровая “бура”, а значыць, трагічны фінал для крывавага героя непазбежны.

Такім чынам, “Ода Фартуне” стала своеасаблівым разважаннем паэта над роляй сляпога выбару Фартуны ў лёсе чалавека, над праблемай маральных прыярытэтаў для лідара, над пытаннем пра адказнасць за свае ўчынкi. У палеміцы з чытачом аўтар імкнуўся знайсці ісціну, вылучыць яе на аснове аналізу гістарычных фактаў і ўласнага вопыту. І. Быкоўскі асуджаў любыя формы дэспатызму, з паэтычнай палымьянасцю выступаў супраць крываваых сутычак, імкненне да якіх дыктуецца рознымі прычынамі, але ніколі не можа быць апраўданым.

Тэксталагічная паралель, праведзеная паміж “Одай Фартуне” І. Быкоўскага і аднайменным творам А. Нарушэвіча (польскамоўнага літаратара і гісторыка Рэчы Паспалітай, сучасніка паэта), дазваляе высветліць першакрыніцу для польскамоўных перапрацовак – “Ode à la Fortune” Жана Баціста Русо [4, с. 121–129]. Як вядома, акрамя польскамоўных аўтараў Рэчы Паспалітай да франкамоўнага тэксту оды ў свой час звярнуліся М. Ламаносаў і А. Сумарокаў, што стала асновай для літаратурнага спаборніцтва перакладчыкаў. На наш погляд, створаныя ў выніку паэтычныя тэксты характарызуюцца наяўнасцю аўтарскіх навацый і рознай ступенню блізкасці да арыгінала. Адзначым, што “Ода Фартуне” І. Быкоўскага дакладна

перадавала сюжэтную напоўненасць “Оды...” Ж.Б. Русо, аднак паэт увёў матыў праслаўлення імператара Паўла I, чым значна павялічыў аб’ём твора. Ад агульных разваг пра ролю асобы ў гісторыі і кошт лаўраў улюбёнца Фартуны аўтар перайшоў да рэалій палітычнай сітуацыі Рэчы Паспалітай канца XVIII стагоддзя, што тлумачыцца мэтай Быкоўскага – выказаць лаяльную пазіцыю ў адносінах да расійскага імператара і ўславіць палітыку апошняга мастацкімі сродкамі панегірычнай паэзіі.

Такім чынам, супастаўленне твора Ж.Б. Русо і наследавання I. Быкоўскага дазваляе гаварыць пра творчы падыход польскамоўнага аўтара да выбранай крыніцы, што сведчыць пра выпрацоўку самастойнай творчай манеры I. Быкоўскага.

Адным з маштабных твораў у спадчыне пісьменніка стала паэма “*Kościół sławy*” (1799) [5]. Як вынікае са зместу твора, I. Быкоўскі працягваў распрацоўваць тэму суадносін учынкаў чалавека і належнага іх шанавання. З гэтай мэтай паэт стварыў вобраз храма славы, дзе кожны за зробленае пры зямным жыцці атрымлівае справядлівае ўхваленне.

Заўважым, што ідэя стварыць храм славы, каб ушанаваць выбітных гістарычных асоб, не вызначалася аўтарскай арыгінальнасцю. Нягледзячы на ўзмоцненае гучанне ў паэме ўласнай пазіцыі творцы, мы знаходзім у гісторыі сусветнага слоўнага мастацтва літаратурныя паралелі да паэмы I. Быкоўскага “Касцёл славы”. Так, пры англіскага паэта XVIII стагоддзя А. Поўпа належалі пераклады на сучасную англійскую мову твораў Д. Чосера, сярод якіх была паэма “Дом Славы” (“*The House of Fame*”). Першакрыніца сярэднявечнага паэта ўяўляла сабой паўалегарычныя трызненні, навеяныя знаёмствам з “Камедыяй” Дантэ. У 1711 годзе “Дом славы” Д. Чосера ў перакладзе А. Поўпа атрымаў назву “Храм Славы” (“*The Temple of Fame*”). Параўнальны аналіз “Касцёла славы” I. Быкоўскага з творами

А. Поўпа і Д. Чосера дазваляе заўважыць канцэптуальную блізкасць літаратурных помнікаў, што праявілася на ўзроўні тэматычнай зададзенасці і ідэйнай накіраванасці твораў. Да агульных момантаў мастацкіх тэкстаў можам аднесці непасрэдна цэнтральны вобраз паэма – храм славы, які неаднаразова прымоўіцца кожнаму з аўтараў, касмічнае разуменне месца Зямлі ў Сусвеце, вобраз багіні Славы і апісанне яе суда над прысутнымі, дэталізацыю ўбранага храма, выкарыстанне сатырычных прыёмаў пры стварэнні вобразаў лісліўцаў, плеткароў і г.д. Агульнасць аўтарскіх падыходаў відавочная: храм славы сімвалізуе для паэтаў справядлівае ўслаўленне выбітных асоб па-за межамі часу і прасторы, у гэтым бачыцца прапанаваная аўтарамі своеасаблівая спроба дасягнення бессмяротнасці. Аднак слава, якой бы вялікай яна ні з’яўлялася, не можа перамагчы вечнасць: з цягам часу імёны герояў змываюцца са скалы, на якой знаходзіцца храм.

Разам з тым у паэмах розная кампазіцыйная будова: “Дом Славы” Д. Чосера складаўся з трох кніг (адпаведна кампазіцыі “Камедыі” Дантэ), паэма I. Быкоўскага не мела такога падзелу. Алегарычны вобраз Арла Юпіцера з залатымі крыламі, які падымае героя-назіральніка на ледзяную скалу, дыялог з Арлом, якія ёсць у паэме Д. Чосера, адсутнічаюць у творы I. Быкоўскага: сярэднявечныя алегорыі, навеяныя “Камедыяй” Дантэ, тут саступілі месца іншым вобразам. Так, у паэме “Касцёл славы” няма падрабязнасцей пра шлях да Храма, паэт пісаў, што “*był wzniesiony*” на неба, адкуль бачыў Зямлю ў планетарным маштабе, і нарэшце трапіў на гару з узведзенай на ёй пабудовай.

Як вядома, мастацкі твор Д. Чосера быў апрацаваны англійскім паэтам эпохі класіцызму А. Поўпам, вольнае наследаванне якога мае значна больш агульных рыс з паэмай I. Быкоўскага

“Касцёл славы”. З поўным правам можна сцвярджаць, што менавіта “Дом славы” А. Поўпа быў асновай для творчай інтэрпрэтацыі польскамоўнага пісьменніка. На аснове параўнальнага аналізу тэкстаў паэм мы можам канстатаваць аналагічнасць кампазіцыйнай будовы і сюжэтных ліній, а таксама агульнасць аўтарскіх трактовак катэгорыі славы. Так, абодва паэты назвалі лепшым сярод іншых мастакоў слова “бацьку паэзіі” Гамера. Пісьменнікам быў блізкі гуманізм старажытнагрэчаскага паэта, які праславіў любоў да радзімы, сяброўства і пачуццё суперажывання. Адносіны І. Быкоўскага да іншых гістарычных персаналій (Сцыпіёна, Сакрата, Брута і г.д.) у цэлым супадаюць з ацэнкамі А. Поўпа: для абодвух паэтаў гуманізм і грамадская карысць служылі галоўным крытэрыем пры вызначэнні ролі асобы ў гісторыі.

Расійская даследчыца творчасці А. Поўпа Л. Сідорчанка сцвярджала, што англійскі паэт пераасэнсаваў чосераўскі ідэал славы, адмежаваўшы славу ад яе “сляпой сястры, непастаяннай Фартуны” [6, с. 70]. І. Быкоўскі таксама прытрымліваўся такой канцэпцыі: яго багіня Славы выступала як увасабленне боскай справядлівасці, таму сапраўднае шанаванне даставалася тым, хто прынёс добрымі справамі карысць грамадству. Адзначым, што і Поўпу, і Быкоўскаму быў блізкім шырока прапагандуемы М. Мантэнем і Ф. Бэканам хрысціянскі тэзіс пра перавагу грамадскага над індывідуальным. Класіцызм ставіў на першае месца грамадскі абавязак, адназначна прыярытэтны ў адносінах да катэгорыі прыватнага. Менавіта з апорай на такое разуменне прызначэння асобы

А. Поўп, а ўслед за ім і польскамоўны паэт будавалі ўласную канцэпцыю справядлівага шанавання выбітных гістарычных дзеячаў.

Поўп разглядаў імкненне да славы як адно з самых моцных і найбольш пашыраных чалавечых памкненняў,

аднак разам з вялікай групай тых, хто прагнуў шанавання, паэт вылучыў невялікую групу сціпла апранутых людзей, якія прасілі не славы, а ўтойвання зробленых добрых спраў, бо магчымасць рабіць дабро дзеля добра – таксама ўзнагарода. І. Быкоўскі сімпатызаваў такім людзям, нават адрасаваў ім пададзены ў заўвагах да паэмы ўласны верш, у якім высока ацаніў такія маральныя якасці, як сціпласць і адсутнасць славалюбства.

Самі аўтары паэм дэманстравалі стрыманасць у жаданні праслаўлення: абодва лічылі, што лепш памерці забытым, чым карыстацца славай, за якую трэба плаціць несумленнымі справамі. Такі фінал паэмы Поўпа і вольнага наследавання Быкоўскага падводзіў вынік аўтарскім разважаням над пытаннем “сумленнай славы”.

У 1799 годзе ў віленскай друкарні піяраў была выдадзена кніга паэзіі І. Быкоўскага “Rozmyślenia wieśniacze” (“Вясковыя развагі”). Сярод разнажанравых праявічых і паэтычных твораў у зборніку змяшчалася паэма “Próznosc Próznosci, i wszystko próznosc” (“Пустая марнасць – усё марнасць”), якая працягвала шырокавядомы ў эпоху барока песімістычны матыў *vanitas*. Праведзены ідэйна-мастацкі аналіз твора дазволіў знайсці тэксталагічную паралель з паэмай І. Быкоўскага. У дадзеным выпадку крыніцай для літаратурнага наследавання стала вядомая далёка за межамі Францыі, створаная на матыў Эклезіяста паэма Франсуа Мары Аруэ (Вальтэра) “**Precis de l’Ecclesiaste**” (1759) [7].

У 1765 годзе гэты твор быў інтэрпрэтаваны на рускай мове М. Хераскавым (“Пачэрпнутыя думкі з Эклезіяста”) з наступнай дапрацоўкай і перавыданнямі ў 1779, 1786 і 1796 гг. і М. Карамзіным (“Вопытная Саламонава мудрасць, або думкі, выбраныя з Эклезіяста”, 1796 г.). Польскамоўны пераклад “Precis...” належаў А. Нарушэвічу і быў апублікаваны ў 1776 годзе ў часопісе “Zabawy Przyjemne

і *Pożyteczne*”, пазней у зборніку паэзіі “*Wiersze różne*” (1804).

Даследчык франкамоўнай літаратуры Н. Забабурава адзначала, што Вальтэр успрымаў Эклезіяст у духу арыентальнай культуры, якая складала звыклы фон для філасофскіх *contes* XVIII стагоддзя [8]. Разам з гэтым дэсакралізацыя святой кнігі дазволіла Вальтэру зрабіць вольнае філасофска-паэтычнае асэнсаванне літаратурнага помніка старажытнасці, асветнік стварыў уласны філасофскі сюжэт на аснове арыгінала, ставячы на мэце маральнае павучанне сучаснікаў. Базісным канцэптам вальтэраўскай інтэрпрэтацыі Эклезіяста стала *vanite*, якое па значэнні супадае з першапачатковым біблейскім разуменнем. Параўнальны аналіз арыгінала і “*Precis...*” Вальтэра дазволіў Н. Забабуравай сцвярджаць, што перакладчык поўнасьцю выключыў матыў кругавароту часу і касмічныя вобразы першакрыніцы, замест гэтага філосаф акцэнтаваў увагу на трох чалавечых узростах як межах індывідуальнага чалавечага вопыту (*bouillante jeunesse – l’age mur – vieillesse*).

Аналагічны пачатак мы сустракаем у паэме І. Быкоўскага: маладосць, на думку паэта, характарызуецца пачуццёвасцю, сталы ўзрост – славай і багаццем, старасць – клопатамі і крызісам пазнання. Далейшы тэкстуальны аналіз дазваляе заўважыць сюжэтныя адпаведнасці паэмы І. Быкоўскага з тэкстам Вальтэра. Так, у абодвух аўтараў знаходзім нараканні на забыццё дабрачыннасці, пагардлівае стаўленне грамадства да працы, рытарычнасць пытанняў адносна сутнасці душы чалавека і іншых жывых істот, песімістычную трактоўку быцця і разам з гэтым выснову пра выкарыстанне кожнага моманту жыцця для дзейнасці.

Параўнаем урыўкі: “*Ils naissent comme nous, ils expirent de meme; / Que deviendra leur ame au jour de leur trepas? / Que deviendra la notre a ce moment su-*

preme? / Humains, faibles humains, vous ne le savez pas”, – чытаем у Вальтэра [7, с. 11]. Фрагмент з паэмы І. Быкоўскага – амаль літаральны адпаведнік “*Precis...*”: “*Równie się z nami rodzą / Y kłóca się i godzą, / Jeden też wszystkich zgon równie czeka. // Co z niemi będzie, gdy skończę życie, / Równie i z naszą duszą, / ... / O Ludzie! nic wy o tym niewiecie!*” [9, с. 24]. Пры гэтым І. Быкоўскі не імкнуўся захаваць страфічную адпаведнасць і метрыку “*Precis...*”. Калі Вальтэр выкарыстоўваў і кальцавую, і перакрываваную рыфмоўку, то ў паэме польскамоўнага аўтара назіраем выкарыстанне толькі кальцавой рыфмы. Быкоўскі вольна абыходзіўся з фармальным бокам твора Вальтэра, пераствараючы тэкст на польскай мове, пісьменнік імкнуўся хутчэй да тэматычнай і вобразнай блізкасці, а не да сляпога калькавання тэксту.

Вальтэр і Быкоўскі аднолькава трактавалі набліжэнне старасці: запамінальны вобраз згорбленага старога, кроў якога ператварылася ў лёд, а вочы засланы покрывам, сустракаецца і на старонках “*Precis...*”, і ў тэксце паэмы “*Próżność Próżności...*”. Заўважым, што старажытны арыгінальны твор не ўтрымліваў падобную трактоўку старасці, Кахелет гаварыў не пра фізічную старасць, а хутчэй пра мудрасць і жыццёвы вопыт.

Фінальны акорд паэмы І. Быкоўскага сугучны настрою Вальтэра: трэба весела праводзіць адведзены Богам зямны час, паніць кожны жыццёвы момант. Вальтэр праз інтэрпрэтацыю старажытнага тэксту меў намер даць урок маральнасці сучаснікам, выхаваўчы акцэнт, пастаўлены французскім асветнікам, падхоплены і пашыраны І. Быкоўскім. У паэме павучальнасць, якая насычае правілы маральных паводзін, гучыць адкрыта: дзеясловы загаднага ладу ўспрымаюцца як заклік да дзейнасці (трымайся меры, памятай пра Бога, думай пра яго законы, не псувай сваю цноту брыдкім адзеннем, будзь міласэрны, спагадлівы да бедных і г.д.).

Як бачым, лагічная структура, ход разважанняў і вобразная сістэма твораў блізкія, што дазваляе гаварыць пра сюжэтную і кампазіцыйную судакранальнасць “*Precis...*” Вальтэра і паэмы І. Быкоўскага “*Próznosc Próznosci...*”, абумоўленую магчымым непасрэдным уплывам слоўнага мастацтва французскага асветніка на творчы метады польскамоўнага пісьменніка.

Улічваючы, што І. Быкоўскі быў выдатна знаёмы з творчасцю французскага філосафа, перакладаў яго творы на польскую мову, можна з вялікай доляй верагоднасці сцвярджаць, што пісьменнік мог ведаць вальтэраўскую інтэрпрэтацыю матываў Эклезіяста і карыстаўся непасрэдна гэтым тэкстам. Параўнальны аналіз парафраза

І. Быкоўскага і паэмы французскага асветніка дазваляе гаварыць пра амаль даслоўную блізкасць большасці паэтычных фрагментаў. Тым не менш, паэма І. Быкоўскага вылучаецца арыгінальным стылем, што адрознівае твор ад першакрыніцы і яе інтэрпрэтацый: аўтар стварыў уласны метрычны малюнак, аддаў перавагу эмацыянальнай афарбаванасці над абстрагаванай назіральнасцю Кахелета, выкарыстаў яркія вобразы для перадачы сэнсу першакрыніцы. Апрацаваныя Быкоўскім пад уплывам Вальтэра сентэнцыі Кахелета вызначаюцца большай лаканічнасцю, сувяззю з рэаліямі часу, іх трактоўка афарбавана ўплывам традыцыйных для сентыменталізму матываў адзіноты, разгубленасці, песімістычнага ўспрымання быцця.

Сказанае вышэй дазваляе вылучыць адну з характэрных асаблівасцей творчага метаду І. Быкоўскага, якая стала вынікам пануючай у эстэтыцы класіцызму традыцыйнай арыентацыі пісьменніка на вядомыя творы слоўнага мастацтва. Натуральна, у эпоху панавання класіцыстычнага стылю арыгінальнасць твора заключалася не ў стварэнні, а ў адметнасці ідэйна-

эстэтычнай апрацоўкі вядомых сюжэтаў. Гаворачы пра літаратурны працэс на беларускіх землях ў першай палове XVIII стагоддзя, Ж. Некрашэвіч Кароткая адзначала: “Тагачасныя пісьменнікі, асабліва непрафесіяналы, імкнуцца наследаваць найбольш аўтарытэтным узорам, у той час як лінія на самастойнае стварэнне літаратурнага твора застаецца надзвычай рэдкай з’явай” [10, с. 78–79]. Як бачым, І. Быкоўскі кіраваўся старой літаратурнай традыцыяй, ён імкнуўся творча перапрацаваць вядомы сюжэт, адаптаваць яго да рэалій сучаснасці, спалучыць “чужое” і “сваё”.

Падкрэслім, што пытанне пра крыніцу наследавання для І. Быкоўскага ў дадзеным выпадку намі вырашаецца на карысць франкамоўнага тэксту Вальтэра, нягледзячы на храналагічна блізкую наяўнасць польскамоўнага перакладу А. Нарушэвіча і вольных рускамоўных перакладаў М. Карамзіна і М. Хераскава. Абапіраючыся на супастаўляльны аналіз вышэйзгаданых літаратурных твораў Вальтэра, Нарушэвіча, Хераскава, Карамзіна, Быкоўскага, можна вылучыць некалькі тэкстуальных фрагментаў, якія пацвярджаюць падобнае меркаванне. Так, вольныя пераклады М. Карамзіна і А. Нарушэвіча вылучаюцца максімальна дакладнай перадачай сэнсу “*Precis...*” Вальтэра, напрыклад, аўтары захавалі экзатычны каларыт Эклезіяста, падхоплены французскім асветнікам (вобраз сірэн, упамінанне пра цірскія дываны, кедры, ліванскае віно і г.д.), у той момант як І. Быкоўскі поўнасцю выключыў элементы такога каларыту са сваёй паэмы, відавочна, каб засяродзіць увагу чытача на філасофскім гучанні пастаўленых у паэме праблем быцця. Разам з гэтым І. Быкоўскі захавалі некаторыя дэталі “*Precis...*” Вальтэра, якія абышлі ўвагай іншыя пісьменнікі. Гаворка ідзе пра выкарыстанне алегорыі “дохлы леў не пераважыць жывую муху”, якая ў старажытнай першакрыніцы гучала як “жывому сабаку лепш, чым

дохламу льву” [11, с. 893]. Акрамя гэтага, паэтычны тэкст Вальтэра і перастварэнне Эклезіяста, выкананае І. Быкоўскім, збліжае даслоўна паўтораны польскамоўным пісьменнікам фрагмент тэксту, згаданы намі вышэй, які інтэрпрэтаваны

А. Нарушэвічам, М. Хераскавым, М. Карамзіным у адвольнай манеры. Фізіялагічныя падрабязнасці працэсу смерці, апісаныя Вальтэрам, падхоплены ўсімі аўтарамі наследаванняў, аднак М. Карамзін пазбегнуў некаторых дэталей, засяродзіўшы ўвагу на агульным матыве дадзенага фрагмента “Precis...”. У цэлым рускамоўная інтэрпрэтацыя

М. Хераскава вылучалася некаторым змякчэннем рэлігійнага скептыцызму Вальтэра, паэт не выкарыстоўваў эпікурайскіх матываў, шырока прадстаўленых у наследаваннях М. Карамзіна, А. Нарушэвіча, І. Быкоўскага.

Як бачым, выяўленыя перастварэнні паэмы французскага філосафа-асветніка характарызуюцца ў цэлым блізкай светапогляднай пазіцыяй аўтараў, аднак адрозніваюцца своеасаблівым інды-відуальным пачаткам, прадыктаваным у першую чаргу спецыфікай аўтарскага выбару мастацкіх прыёмаў.

Відавочны факт знаёмства І. Быкоўскага з вальтэраўскай паэмай-інтэрпрэтацыяй Эклезіяста, якая абумовіла сваім уплывам стварэнне польскамоўнага паэтычнага тэксту на матыву старажытнай біблейскай кнігі. Як вядома, французская літаратура для пісьменнікаў Рэчы Паспалітай была арыенцірам, узорам для наследаванняў, аўтарытэт Вальтэра ў тагачаснай філасофіі і літаратуры быў надзвычай высокім, чым тлумачацца частыя звароты пісьменнікаў іншых краін да яго шматграннай спадчыны. Шукаючы літаратурныя ўзоры для наследавання і вучнёўства, І. Быкоўскі неаднаразова звяртаўся да творчасці французскага асветніка, напрыклад, у драматургіі. Як

адзначана вышэй, для літаратурнага працэсу XVIII стагоддзя было натуральным свядомае арыентаванне, запазычванне, перастварэнне мастацкіх дасягненняў вядомых пісьменнікаў. Гэта традыцыя ў многім сфарміравала мастацкі метада І. Быкоўскага, які паступова ад літаратурнага вучнёўства перайшоў да самастойнай творчасці.

Веданне І. Быкоўскім вольных перакладаў А. Нарушэвіча, М. Хераскава і М. Карамзіна фактычна не пацверджана, але не выключаецца па прычыне храналагічнай блізкасці напісаных мастацкіх твораў і глыбокай літаратурнай дасведчанасці пісьменніка.

Заклучэнне. Праведзены супастаўляльны аналіз паэтычных твораў І. Быкоўскага і вызначаных крыніц літаратурнага наследавання (творы Ж.Б. Русо, А. Поўпа, Вальтэра) дазваляе канстатаваць факт шырокага выкарыстання польскамоўным пісьменнікам папулярных літаратурных твораў іншамоўных аўтараў для выпрацоўкі ўласнай мастацкай манеры. Адзначым творчы падыход І. Быкоўскага да арыгіналаў літаратурнага наследавання: пераствараючы, пісьменнік уводзіў у твор новыя тэмы, рабіў яго актуальным для сваёй эпохі, па-майстэрску спалучаў “чужое” і “сваё”. Адсутнасць прафесійнай крытыкі і літаратурных аб’яднанняў, слабыя кантакты паміж літаратарамі ўскладнялі становішча беларускіх польскамоўных пісьменнікаў эпохі Асветніцтва, таму арыентацыя на прызнаныя ўзоры слоўнага мастацтва часта была адзінай магчымасцю ўдасканалвання літаратурных здольнасцей.

Літаратура

1. Sielicki, F. Literatura białoruska do końca XVIII wieku / F. Sielicki. – Wrocław, 1985. – S. 69–83.
2. Wiersze. Przez Ignacego Bykowskiego Po-ruczniaka Woysk Rossyiskich napisane. –

- Wilno: Druk. XX. Piarow, 1798. – 22 s.
3. Лоррис, Г. Миф о Фортуне / Г. Лоррис // Роман о Розе / Г. Лоррис; пер. Н.В. Забабуровой. – Ростов н/Д, 2001. – С. 93–103.
 4. Rousseau, J.B. Oeuvres: en 5 t. / J.B. Rousseau. – Nouvelle edition. – A Paris, 1820. – Т. 1. – 413 p.
 5. Kościół sławy. Poema przez Ignacego Bykowskiego porucznika Woysk Rosyjskich wierszem polskim ułożone. – W Wilnie: W drukarni XX. Piarow, 1799. – 68 s.
 6. Сидорченко, Л.В. Александр Поуп: в поисках идеала / Л.В. Сидорченко. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1987. – 185 с.
 7. Précis de l'Ecclésiaste, en vers, par Mr. de Voltaire. – A Paris, 1759. – 15 p.
 8. Забабурова, Н.В. Вольтер и Екклезиаст / Н.В. Забабурова // Другой XVIII век: материалы Третьей науч. конф. по проблемам литературы и культуры, Москва, 18–20 апр. 2002 г. / Московск. гос. ун-т; отв. ред. Н.Т. Пахсарьян. – М., 2002. – С. 30–39.
 9. Rozmyślenia wieśniacze / przez Ignacego Bykowskiego Porucznika Wóysk Rosyjskich. – W Wilnie: w Drukarni XX. Piarow, 1799. – 70 s.
 10. Некрашэвіч-Кароткая, Ж.В. Нясвіжская Мельпамена: драматургія Францішкі Уршулі Радзівіл / Ж.В. Некрашэвіч-Кароткая. – Мінск: Европ. гуманитар. ун-т; Прапілеі, 2002. – 212 с.
 11. Экклезиаст // Библия. – Брюссель: Жизнь с Богом, 1989. – С. 885–896.

Паступіў у рэдакцыю 27.01.2012 г.

Прыняты ў друк 21.12.2012 г.